

บทที่ 4

ความเป็นมา รูปแบบการบริการ และศรัทธา ของการแพทย์วิถีพุทธ

การวิจัยเรื่อง “จิตอาสาแพทย์วิถีพุทธเพื่อมวลมนุษยชาติ” นี้เป็นการศึกษาโดยใช้กระบวนการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) ระหว่างการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณา (Ethnography Research) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ซึ่งมีวัตถุประสงค์การวิจัยคือ 1) ศึกษาประวัติศาสตร์การแพทย์วิถีพุทธจากจดหมายเหตุและสื่อต่าง ๆ ระหว่าง พ.ศ. 2538-2558 ของผู้ให้การแพทย์วิถีพุทธ สถาบันบุญนิยม 2) ศึกษารูปแบบจิตอาสาแพทย์วิถีพุทธนานาชาติพันธุ์เพื่อมวลมนุษยชาติ และ 3) วิเคราะห์องค์ประกอบการพัฒนาการแพทย์วิถีพุทธ และสร้างยุทธศาสตร์การขยายผลชุมชนจิตอาสาแพทย์วิถีพุทธเพื่อมวลมนุษยชาติ

ประวัติการกำเนิดของโลกและชีวิต

พระพุทธเจ้าตรัสถึงการกำเนิดของโลกและชีวิต รวมถึงเหตุแห่งความเสื่อม ความทุกข์ หรือความเจริญความผาสุก ใน ที.ปา.11/56-71 ดังนี้

[56] ดูกรวาเสฏฐะและภราทวาชะ มีสมัยบางครั้งบางคราว โดยล่วงระยะเวลาชียาวช้านานที่โลกนี้จะพินาศ เมื่อโลกกำลังพินาศอยู่ โดยมากเหล่า สัตว์ย่อมเกิดในชั้นอากาศพรหม สัตว์เหล่านั้น ได้สำเร็จทางใจ มีปิติเป็นอาหาร มีรัศมีชานออกจากกายตนเอง สัญจรไปได้ในอากาศ อยู่ในวิมานอੰงาม สถิตอยู่ในภพนั้นสิ้นกาลชียาวช้านาน

ดูกรวาเสฏฐะและภราทวาชะ มีสมัยบางครั้ง บางคราว โดยระยะเวลาชียาวช้านาน ที่โลกนี้จะกลับเจริญ เมื่อโลกกำลังเจริญ อยู่โดยมาก เหล่าสัตว์พากันจูดิจจากชั้นอากาศพรหมลงมาเป็นอย่างนี้ และสัตว์นั้น ได้สำเร็จทางใจ มีปิติเป็นอาหาร มีรัศมีชานออกจากกายตนเอง สัญจรไปได้ในอากาศอยู่ในวิมานอੰงาม สถิตอยู่ในภพนั้นสิ้นกาลชียาวช้านาน ก็แหละ สมัยนั้นจักรวาลทั้งสิ้นนี้แลเป็นน้ำทั้งนั้น มีคมนแลไม่เห็นอะไร ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ก็ยังไม่ปรากฏ ดวงดาวนักษัตรทั้งหลายก็ยังไม่ปรากฏ กลางวันกลางคืนก็ยังไม่ปรากฏ เดือนหนึ่งและกึ่งเดือนก็ยังไม่ปรากฏ ฤดูและปีก็ยังไม่ปรากฏ เพศชายและเพศหญิงก็ยังไม่ปรากฏ สัตว์ทั้งหลาย ถึงซึ่งอันนับเพียงว่าสัตว์เท่านั้น

ดูกรวาเสฏฐะและภราทวาชะ ครั้นต่อมา โดยล่วงระยะเวลาชียาวช้านาน เกิดวันดินลอยอยู่บนน้ำทั่วไป ได้ปรากฏแก่สัตว์เหล่านั้นเหมือนนมสดที่บุคคลเกี่ยวให้งวด แล้วตั้งไว้ให้เย็นจับ

เป็นฝาอยู่ข้างบน ฉะนั้นง้วนดินนั้นถึงพร้อมด้วยสี่ กลิ่น รส มีสีคล้ายเนยใสหรือเนยข้นอย่างดี ฉะนั้น มีรสอร่อยจรรวงสิ่งเส็กอันหาโทษมิได้ ฉะนั้นฯ

ดูกรวาเสฏฐะและภารทวาชะ ต่อมาสัตว์ผู้หนึ่งเป็นคนโลนพุดว่า ท่านผู้เจริญทั้งหลายนี้ จักเป็นอะไร แล้วเอาน้ำช้อนง้วนดินขึ้นลองลิ้มดู เมื่อเขาเอาน้ำช้อนง้วนดินขึ้นลองลิ้มดูอยู่ ง้วนดินได้ ชาบช่านไปแล้ว เขาจึงเกิดความอยากขึ้น

ดูกรวาเสฏฐะและภารทวาชะ แม้สัตว์พวกอื่นก็พากันกระทำตามอย่างสัตว์นั้น เอาน้ำ ช้อนง้วนดินขึ้นลองลิ้มดู เมื่อสัตว์เหล่านั้นพากันเอาน้ำช้อนง้วนดินขึ้นลองลิ้มดูอยู่ ง้วนดินได้ ชาบช่านไปแล้ว สัตว์เหล่านั้นจึงเกิดความอยากขึ้น ต่อมาสัตว์ เหล่านั้นพยายามเพื่อจะปั้นง้วนดิน ให้เป็นคำ ๆ ด้วยมือแล้วบริโภค

ดูกรเสฏฐะและภารทวาชะ ในคราวที่พวกสัตว์ พยายามเพื่อจะปั้นง้วนดินให้เป็นคำ ๆ ด้วยมือแล้วบริโภคอยู่นั้น เมื่อรัศมีกายของสัตว์เหล่านั้นก็หายไปแล้ว ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ก็ ปรากฏ เมื่อดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ปรากฏแล้ว ดวงดาวนักษัตรทั้งหลายก็ปรากฏ เมื่อดวงดาว นักษัตรปรากฏแล้ว กลางคืนและกลางวันก็ปรากฏ เมื่อกกลางคืนและกลางวันปรากฏแล้ว เดือนหนึ่ง และกึ่งเดือนก็ปรากฏ เมื่อเดือนหนึ่งและกึ่งเดือนปรากฏอยู่ ฤดูและปีก็ปรากฏ

ดูกรวาเสฏฐะและภารทวาชะ ด้วยเหตุเพียงเท่านั้นแล โลกนี้จึงกลับเจริญขึ้นมาอีกฯ

[57] ดูกรวาเสฏฐะและภารทวาชะ ครั้นต่อมาสัตว์เหล่านั้นพากันบริโภคง้วนดิน รับประทานง้วนดิน มีง้วนดินเป็นอาหาร ดำรงอยู่ได้สิ้นกาลช้านาน ด้วยเหตุที่สัตว์เหล่านั้นมีผิวพรรณ บริโภคง้วนดินอยู่ รับประทานง้วนดิน มีง้วนดินเป็นอาหาร ดำรงอยู่ได้สิ้นกาลช้านาน สัตว์เหล่านั้น จึงมีร่างกายแข็งกล้าขึ้นทุกที ทั้งผิวพรรณก็ปรากฏว่าแตกต่างกันไป สัตว์บางพวกมีผิวพรรณงาม สัตว์บางพวกมีผิวพรรณไม่งาม ในสัตว์ทั้งสองพวกนั้น สัตว์พวกที่มีผิวพรรณงามนั้นพากันดูหมิ่น สัตว์พวกที่มีผิวพรรณไม่งามว่า พวกเรามีผิวพรรณดีกว่าพวกท่าน พวกท่านมีผิวพรรณเลวกว่า พวกเรา ดังนี้ เมื่อสัตว์ทั้งสองพวกนั้นเกิดมีการไว้ตัวดูหมิ่นกันขึ้น เพราะทะนงตัวปรารถนาผิวพรรณ เป็นปัจจัย ง้วนดินก็หายไป เมื่อง้วนดินหายไปแล้ว สัตว์เหล่านั้นจึงพากันจับกลุ่ม ครั้นแล้ว ต่างก็ บ่นถึงกันว่า รสดีจริง รสดีจริง ดังนี้ ถึงทุกวันนี้ก็เหมือนกัน คนเป็นอันมากได้ของที่มีรสดีอย่างใด อย่างหนึ่ง มักพูดกันอย่างนี้ว่า รสอร่อยแท้ ๆ รสอร่อยแท้ ๆ ดังนี้ พวกพราหมณ์ระลึกได้ถึงอักษระ ที่รู้กันว่าเป็นของดี เป็นของ โบราณนั้นเท่านั้น แต่ไม่รู้ชัดถึงเนื้อความแห่งอักษระนั้นเลยฯ

[58] ดูกรวาเสฏฐะและภารทวาชะ ครั้นต่อมา เมื่อง้วนดินของสัตว์ เหล่านั้นหายไปแล้ว ก็เกิดมีกระบิดินขึ้น กระบิดินนั้นปรากฏลักษณะคล้ายเห็ด กระบิดินนั้นถึงพร้อมด้วยสี่ กลิ่น รส มีสี เหมือนเนยใส หรือเนยข้นอย่างดี ฉะนั้น ได้มีรสอร่อยจรรวงสิ่งเส็กอันหาโทษมิได้ ฉะนั้น

ดูกรวาเสฏฐะและภราทวาชะ ครั้งนั้น สัตว์เหล่านั้นพยายามจะบริโภคระบิดิน สัตว์เหล่านั้นบริโภคระบิดินอยู่ รับประทานระบิดิน มีระบิดินเป็นอาหาร ดำรงอยู่ได้สิ้นกาลนาน

ดูกรวาเสฏฐะและภราทวาชะ โดยประการที่สัตว์เหล่านั้นบริโภคระบิดินอยู่ รับประทานระบิดิน มีระบิดินเป็นอาหาร ดำรงอยู่ได้สิ้นกาลช้านาน สัตว์เหล่านั้นจึงมีร่างกายแข็งกล้าขึ้นทุกที ทั้งผิวพรรณก็ปรากฏว่าแตกต่างกันไป สัตว์บางพวกมีผิวพรรณงาม สัตว์บางพวกมีผิวพรรณไม่งาม ในสัตว์ทั้งสองจำพวกนั้น สัตว์พวกที่มีผิวพรรณงาม พากันดูหมิ่นสัตว์พวกที่มีผิวพรรณไม่งามว่า พวกเรามีผิวพรรณดีกว่าพวกท่าน พวกท่านมีผิวพรรณเลวกว่าพวกเรา ดังนี้ เมื่อสัตว์ทั้งสองพวกนั้น เกิดมีการไ้ตัวดูหมิ่นกันขึ้น เพราะทะนงตัวปรารถนาผิวพรรณเป็นปัจจัย ะบิดินก็หายไป เมื่อระบิดินหายไปแล้ว ก็เกิดมีเครื่องดินขึ้น เครื่องดินนั้นปรากฏคล้ายผลมะพร้าวที่เคี้ยว เครื่องดินนั้น ถึงพร้อมด้วยสี รส กลิ่น มีสีคล้ายเนยใส หรือเนยข้นอย่างดี ฉะนั้น ได้มีรสอร่อยจูงรวงผึ้งเล็กอันหาโทษมิได้ฉะนั้น

ดูกรวาเสฏฐะและภราทวาชะ ครั้งนั้น สัตว์เหล่านั้นพยายามจะบริโภครี้อดิน สัตว์เหล่านั้นบริโภครี้อดินอยู่ รับประทานรี้อดิน มีรี้อดินเป็นอาหาร ดำรงมาได้สิ้นกาลช้านาน โดยประการที่สัตว์เหล่านั้นบริโภครี้อดินอยู่ รับประทานรี้อดิน มีรี้อดินนั้นเป็นอาหาร ดำรงมาได้สิ้นกาลช้านาน สัตว์เหล่านั้นจึงมีร่างกายแข็งกล้าขึ้นทุกที ทั้งผิวพรรณก็ปรากฏว่าแตกต่างกันไป สัตว์บางพวกมีผิวพรรณงาม สัตว์บางพวกมีผิวพรรณไม่งาม ในสัตว์ทั้งสองพวกนั้น สัตว์พวกที่มีผิวพรรณงาม พากันดูหมิ่นพวกที่มีผิวพรรณไม่งามว่า พวกเรามีผิวพรรณดีกว่าพวกท่าน พวกท่านมีผิวพรรณเลวกว่าพวกเรา ดังนี้ เมื่อสัตว์ทั้งสองพวกนั้น เกิดมีการไ้ตัวดูหมิ่นกัน เพราะทะนงตัวปรารถนาผิวพรรณเป็นปัจจัย รี้อดินก็หายไป เมื่อรี้อดินหายไปแล้ว สัตว์เหล่านั้นก็พากันจับกลุ่ม ครั้นแล้วต่างก็บ่นถึงกันว่า รี้อดินได้เคยมีแก่พวกเราหนอ เดียวนี้รี้อดินของพวกเราได้สูญหายเสียแล้วหนอ ดังนี้ ถึงทุกวันนี้ก็เหมือนกัน คนเป็นอันมากพอถูกความระทมทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งมากระทบ ก็มักบ่นกันอย่างนี้ว่า สิ่งของของเราทั้งหลายได้เคยมีแล้วหนอ แต่เดี๋ยวนี้ สิ่งของของเราทั้งหลายได้มาสูญหายเสียแล้วหนอ ดังนี้ พวกพราหมณ์ระลึกได้ถึงอักขระที่รู้กันว่าเป็นของดีเป็นของโบราณนั้นเท่านั้น แต่ไม่รู้ชัดถึงเนื้อความแห่งอักขระนั้นเลย

[59] ดูกรวาเสฏฐะและภราทวาชะ ครั้นต่อมา เมื่อรี้อดินของสัตว์เหล่านั้นหายไปแล้ว ก็เกิดมีข้าวสาลีขึ้นเองในที่ที่ไม่ต้องไถ เป็นข้าวไม่มีรำ ไม่มีแกลบ ขาวสะอาด กลิ่นหอม มีเมล็ดเป็นข้าวสาร ตอนเย็นสัตว์เหล่านั้นนำเอาข้าวสาลีชนิดใดมาเพื่อบริโภคนั้นในเวลาเย็น ตอนเช้าข้าวสาลีชนิดนั้นที่มีเมล็ดสุกกิ่งอกขึ้นแทนที่ ตอนเช้าเขาพากันไปนำเอาข้าวสาลีใดมาเพื่อบริโภคนั้นในเวลาเช้า ตอนเย็นข้าวสาลีชนิดนั้นที่มีเมล็ดสุกแล้วก็งอกขึ้นแทนที่ ไม่ปรากฏว่าบกพร่องไปเลย

ดูกรวาเสฏฐะและภราทวาชะ ครั้งนั้น พวกสัตว์บริโภคน้ำสาทิที่เกิดขึ้นเอง ในที่ที่ไม่ต้อง
ไถ พวกมันรับประทานน้ำสาทินั้น มีน้ำสาทินั้นเป็นอาหารดำรงมาได้สิ้นกาลช้านาน ก็โดยประการ
ที่สัตว์เหล่านั้นบริโภคน้ำสาทิอันเกิดขึ้นเองอยู่ รับประทานน้ำสาทินั้น มีน้ำสาทินั้นเป็นอาหาร
ดำรงมาได้สิ้นการช้านาน สัตว์เหล่านั้นจึงมีร่างกายแข็งแรงกล้าขึ้นทุกที ทั้งผิวพรรณก็ปรากฏว่า
แตกต่างกันออกไป สตรีก็มีเพศหญิงปรากฏ และบุรุษก็มีเพศชายปรากฏนัยว่า สตรีก็เพ่งคูบุรุษอยู่
เสมอ และบุรุษก็เพ่งคูสตรีอยู่เสมอ เมื่อคนทั้งสองเพศ ต่างก็เพ่งคูกันอยู่เสมอ ก็เกิดความกำหนัดขึ้น
เกิดความเร่าร้อนขึ้นในกาย เพราะความเร่าร้อนเป็นปัจจัยเขาทั้งสองจึงเสพเมถุนธรรมกันฯ

ดูกรวาเสฏฐะและภราทวาชะ ก็โดยสมัยนั้นแล สัตว์พวกใดเห็นพวกอื่นเสพเมถุนธรรม
กันอยู่ ย่อมไปรยฝุ่นใส่บ้าง ไปรยเถ่าใส่บ้าง โยนมูลโคใส่บ้าง พร้อมกับพูดว่าคนชาติชั่ว จงฉิบหาย
คนชาติชั่ว จงฉิบหาย ดังนี้ แล้วพูดต่อไปว่า ก็ทำไมขึ้นชื่อว่าสัตว์ จึงทำแก่สัตว์เช่นนี้เล่า ข้อที่ว่ามา
นั้น จึงได้เป็นธรรมเนียมมาจนถึงทุกวันนี้ ในชนบทบางแห่ง คนทั้งหลาย ไปรยฝุ่นใส่บ้าง ไปรยเถ่า
ใส่บ้าง โยนมูลโคใส่บ้าง ในเมื่อเขาจะนำสัตว์ที่ประพฤติน่ารังเกียจไปสู่ทะเลแคว พวกพราหมณ์มา
ระลึกถึงอักขระที่รู้จักกันว่าเป็นของดี อันเป็นของโบราณนั้นเท่านั้น แต่พวกเขาไม่รู้ชัดถึงเนื้อความ
แห่งอักขระนั้นเลยฯ

[60] ดูกรวาเสฏฐะและภราทวาชะ ก็สมัยนั้นการไปรยฝุ่นใส่กันเป็นต้น นั้นแล สมมติกันว่า
ไม่เป็นธรรม มาในบัดนี้ สมมติกันว่าเป็นธรรมขึ้น ก็สมัยนั้น สัตว์พวกใด เสพเมถุนกัน สัตว์พวก
นั้นเข้าบ้านหรือนิคมไม่ได้ สิ้นสองเดือนบ้าง สามเดือนบ้าง

ดูกรวาเสฏฐะและภราทวาชะ เมื่อใดแล สัตว์ทั้งหลายพากันเสพอสังกรรมนั้นอยู่เสมอ
เมื่อนั้น จึงพยายามสร้างเรือนกันขึ้น เพื่อเป็นที่กำบังอสังกรรมนั้น ครั้งนั้น สัตว์ผู้หนึ่ง เกิดความ
เกียจคร้านขึ้น จึงได้มีความเห็นอย่างนี้ว่า ดูกรท่านผู้เจริญ เราช่างลำบากเสียนี้กระไร ที่ต้องไปเก็บ
ข้าวสาทิมา ทั้งในเวลาเย็นสำหรับอาหารเย็น ทั้งในเวลาเช้าสำหรับอาหารเช้า อย่างกระนั้นเลย
เราควรไปเก็บเอาข้าวสาทิมาไว้เพื่อบริโภคทั้งเย็นทั้งเช้าเสียคราวเดียวเถิด

ดูกรวาเสฏฐะและภราทวาชะ ต่อแต่นั้นมาสัตว์ผู้หนึ่งก็ไปเก็บเอาข้าวสาทิมาไว้ เพื่อบริโภค
ทั้งเย็นทั้งเช้าเสียคราวเดียวกัน ฉะนั้นแล ดูกรวาเสฏฐะและภราทวาชะ ครั้งนั้น สัตว์ผู้หนึ่งเข้าไปหา
สัตว์ผู้หนึ่งแล้วชวนว่า ดูกรสัตว์ผู้เจริญ มาเถิดเราจักไปเก็บข้าวสาทิกัน สัตว์ผู้หนึ่งตอบว่า ดูกรสัตว์
ผู้เจริญ ฉันทไปเก็บเอาข้าวสาทิมาไว้เพื่อบริโภคพอทั้งเย็นทั้งเช้าเสียคราวเดียว แล้วต่อมาสัตว์ผู้หนึ่งถือ
ตามแบบอย่างของสัตว์ผู้หนึ่ง จึงไปเก็บเอาข้าวสาทิมาไว้คราวเดียวเพื่อสองวัน แล้วพูดว่า ได้ยินว่า
แม้อย่างนี้ก็ดีเหมือนกันท่านผู้เจริญ

ดูกรวาเสฏฐะและภราทวาชะ ต่อมาสัตว์อีกผู้หนึ่ง เข้าไปหาสัตว์ผู้หนึ่ง แล้วชวนว่า ดูกร สัตว์ผู้เจริญ มาเถิด เรajakไปเก็บข้าวสาธิตกัน สัตว์ผู้หนึ่งตอบว่า ดูกรสัตว์ผู้เจริญ ฉันไปเก็บเอาข้าวสาธิตมาไว้เพื่อบริโภครวมทั้งเข็นทั้งเช้าเสียคราวเดียวแล้วฯ

ดูกรวาเสฏฐะและภราทวาชะ ครั้งนั้นแล สัตว์ผู้หนึ่งถือตามแบบอย่างของ สัตว์นั้นจึงไปเก็บเอาข้าวสาธิตมาไว้คราวเดียว เพื่อสัวัน แล้วพูดว่า แม้อย่างนี้ก็ดีเหมือนกัน ท่านผู้เจริญ

ดูกรวาเสฏฐะและภราทวาชะ ต่อมาสัตว์อีกผู้หนึ่งเข้าไปหาสัตว์ผู้หนึ่ง แล้วชวนว่า ดูกร สัตว์ผู้เจริญ มาเถิด เรajakไปเก็บข้าวสาธิตกัน สัตว์ผู้หนึ่งตอบว่า ดูกรสัตว์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าได้ไปเก็บข้าวสาธิตมาไว้คราวเดียว เพื่อสัวันแล้ว ครั้งนั้นแล สัตว์ผู้หนึ่ง ถือตามแบบอย่างของสัตว์นั้น จึงไปเก็บข้าวสาธิตมาไว้คราวเดียว เพื่อแปดวัน แล้วพูดว่า แม้อย่างนี้ก็ดีเหมือนกันท่านผู้เจริญ เมื่อใดสัตว์ทั้งหลายเหล่านั้นพยายามเก็บข้าวสาธิตสะสมไว้เพื่อบริโภครวมกันขึ้น เมื่อนั้นแล ข้าวสาธิตนั้นจึงกลายเป็นข้าวมีรา ห่อเมล็ดบ้าง มีเกล็ดหุ้มเมล็ดบ้าง ต้นที่ถูกเกี่ยวแล้วก็ไม่กลับงอกแทน ปรากฏว่าขาดเป็นตอน ๆ (ตั้งแต่นั้นมา) จึงได้มีข้าวสาธิตเป็นกลุ่ม ๆ ฯ

[61] ดูกรวาเสฏฐะและภราทวาชะ ในครั้งนั้น สัตว์เหล่านั้นพากันมาจับกลุ่ม ครั้นแล้วต่างก็มาปรับทุกข์กันว่า ดูกรท่านผู้เจริญ เดียวนี้ เกิดมีกรรมทั้งหลายอันเลวทรามปรากฏขึ้นในสัตว์ทั้งหลายแล้ว ด้วยว่าเมื่อก่อนพวกเราได้เป็นผู้สำเร็จทางใจ มีปิตีเป็นอาหาร มีรัศมีข้านอกจากกายตนเอง สัญจรไปได้ในอากาศ อยู่ในวิมานอันงาม สถิตอยู่ในวิมานนั้นสิ้นกาลชัวยาวช้านาน บางครั้ง บางคราวโดยระยะชัวยาวช้านาน เกิดจวนดินลอยขึ้นบนน้ำทั่วไปแก่เราทุกคน จวนดินนั้นถึงพร้อมด้วยสี กลิ่น รส พวกเราทุกคนพยายามปั้นจวนดินกระทำให้เป็นคำ ๆ ด้วยมือทั้งสองเพื่อจะบริโภครวมเมื่อพวกเราทุกคน พยายามปั้นจวนดินกระทำให้เป็นคำ ๆ ด้วยมือทั้งสองเพื่อจะบริโภครวมอยู่ที่รัศมีกายก็หายไป เมื่อรัศมีกายหายไปแล้ว ดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ก็ปรากฏขึ้น เมื่อดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ปรากฏขึ้นแล้ว ดาวนักษัตรทั้งหลายก็ปรากฏขึ้น เมื่อดวงดาวนักษัตรทั้งหลายปรากฏขึ้นแล้ว กลางคืนและกลางวันก็ปรากฏขึ้น เมื่อกลางคืนและกลางวันปรากฏขึ้นแล้ว เดือนหนึ่งและกึ่งเดือนก็ปรากฏขึ้น เมื่อเดือนหนึ่งและกึ่งเดือนปรากฏขึ้นแล้ว ฤดูและปีก็ปรากฏ พวกเราทุกคนบริโภครวมจวนดินอยู่ รับประทานจวนดิน มีจวนดินเป็นอาหารดำรงชีพอยู่ได้สิ้นกาลช้านาน

เพราะมีกรรมทั้งหลายที่เป็นอกุศลชั่วช้าปรากฏขึ้นแก่พวกเรา จวนดินจึงหายไป เมื่อจวนดินหายไปแล้ว จึงมีกระบิดินปรากฏขึ้น ระเบิดินนั้นถึงพร้อมด้วยสี กลิ่น รส พวกเราทุกคนบริโภครวมกระบิดิน เมื่อพวกเราทุกคนบริโภครวมกระบิดินนั้นอยู่ รับประทานกระบิดิน มีกระบิดินเป็นอาหาร ดำรงอยู่ได้สิ้นกาลช้านาน

เพราะมีกรรมทั้งหลายที่เป็นอกุศลชั่วช้าปรากฏขึ้นแก่พวกเรา ระเบิดินจึงหายไป เมื่อกระบิดินหายไปแล้ว จึงมีเครือดินปรากฏขึ้น เครือดินนั้น ถึงพร้อมด้วยสี กลิ่น รส พวกเรา

ทุกคนพยายามบริโภคเครื่องดิน เมื่อพวกเราทุกคนบริโภคเครื่องดินนั้นอยู่ รับประทานเครื่องดิน มีเครื่องดินเป็นอาหาร ดำรงอยู่ได้สิ้นกาลช้านาน

เพราะมีธรรมชาติทั้งหลายที่เป็นอกุศลชั่วช้าปรากฏขึ้นแก่พวกเรา เครื่องดินจึงหายไป เมื่อเครื่องดินหายไปแล้ว จึงมีข้าวสาลีปรากฏขึ้นเองในที่ไม่ต้องไถ เป็นข้าวที่ไม่มียา ไม่มีเกลือ ขาวสะอาด กลิ่นหอม มีเมล็ดเป็นข้าวสาร ตอนเย็นพวกเราทุกคนไปนำเอาข้าวสาลีชนิดใดมาเพื่อบริโภคในเวลาเย็น ตอนเช้าข้าวสาลีชนิดนั้นที่มีเมล็ดสุกกิ่งอกขึ้นแทนที่ ตอนเช้าพวกเราทุกคนไปนำเอาข้าวสาลีชนิดใดมาเพื่อบริโภคในเวลาเช้า ตอนเย็นข้าวสาลีชนิดนั้นที่มีเมล็ดสุกกิ่งอกขึ้นแทนที่ไม่ปรากฏว่าบกพร่องไปเลย เมื่อพวกเราทุกคนบริโภคข้าวสาลี ซึ่งเกิดขึ้นเองในที่ไม่ต้องไถอยู่ รับประทานข้าวสาลีนั้น มีข้าวสาลีนั้นเป็นอาหาร ดำรงอยู่ได้สิ้นกาลช้านาน

เพราะมีธรรมชาติทั้งหลายที่เป็นอกุศลชั่วช้าปรากฏขึ้นแก่พวกเรา ข้าวสาลีนั้นจึงกลายเป็นข้าวมีราหุ้มเมล็ดบ้าง มีเกลือห่อเมล็ดไว้บ้าง แม้มันที่เกี่ยวข้องแล้วก็ไม่ออกขึ้นแทนที่ ปรากฏว่าขาดเป็นตอน ๆ จึงได้มีข้าวสาลี เป็นกลุ่ม ๆ อย่างกระนั้นเลย พวกเราควรมาแบ่งข้าวสาลีและปักปันเขตแดนกันเสียเถิด

ดูกรวาเสฏฐะและภราทวาชะ ครั้นแล้ว สัตว์ทั้งหลาย จึงแบ่งข้าวสาลี ปักปันเขตแดนกัน

[62] ดูกรวาเสฏฐะและภราทวาชะ ครั้นนั้นแล สัตว์ผู้หนึ่งเป็นคนโลก สงวนส่วนของตนไว้ ไปเก็บเอาส่วนอื่นที่เขาไม่ได้ให้มาบริโภค สัตว์ทั้งหลายจึงช่วยกันจับสัตว์ผู้นั้น ครั้นแล้ว ได้ตัดเตือนอย่างนี้ว่า แน่ะ สัตว์ผู้เจริญ ท่านทำกรรมชั่วช้านัก ที่สงวนส่วนของตนไว้ ไปเก็บเอาส่วนอื่นที่เขาไม่ได้ให้มาบริโภค ท่านอย่าได้กระทำกรรมชั่วช้าเห็นปานนี้อีกเลย

ดูกรวาเสฏฐะและภราทวาชะ สัตว์ผู้นั้นแล รับคำของสัตว์เหล่านั้นแล้ว แม้ครั้งที่ 2 ... แม้ครั้งที่ 3 สัตว์นั้นสงวนส่วนของตนไว้ ไปเก็บเอาส่วนอื่นที่เขาไม่ได้ให้มาบริโภค สัตว์เหล่านั้นจึงช่วยกันจับสัตว์ผู้นั้น ครั้นแล้ว ได้ตัดเตือนว่า แน่ะ สัตว์ผู้เจริญ ท่านทำกรรมอันชั่วช้านัก ที่สงวนส่วนของตนไว้ ไปเอาส่วนที่เขาไม่ได้ให้มาบริโภค ท่านอย่าได้กระทำกรรมอันชั่วช้าเห็นปานนี้อีกเลย สัตว์พวกหนึ่งประหารด้วยฝ่ามือ พวกหนึ่งประหารด้วยก้อนดินบ้าง พวกหนึ่งประหารด้วยท่อนไม้

ดูกรวาเสฏฐะและภราทวาชะ ก็นัยเพราะมีเหตุเช่นนั้นเป็นต้นมา การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้จึงปรากฏ การตีเตือนจึงปรากฏ การกล่าวเท็จ จึงปรากฏ การถือท่อนไม้จึงปรากฏ ครั้นนั้นแล พวกสัตว์ที่เป็นผู้ใหญ่จึงประชุมกัน ครั้นแล้ว ต่างก็ปรับทุกข์กันว่า พ่อเอ๋ย ก็การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้จักปรากฏ การตีเตือนจักปรากฏ การพูดเท็จจักปรากฏ การถือท่อนไม้จักปรากฏ ในเพราะบาปกรรมเหล่านี้ใด บาปกรรมเหล่านั้นเกิดปรากฏแล้วในสัตว์ทั้งหลาย อย่างกระนั้นเลย พวกเราจักสมมติสัตว์ผู้หนึ่งให้เป็นผู้ว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าวได้โดยชอบ ให้เป็นผู้ตีเตือนผู้ที่ควร

ติเตียนได้โดยชอบ ให้เป็นผู้จับไล่ผู้ที่ควรจับไล่ได้โดยชอบ ส่วนพวกเราจักแบ่งส่วนข้าวสาทิให้แก่
ผู้นั้น ดังนี้

ดูกรวาเสฏฐะและภารทวาชะ ครั้นแล้ว สัตว์เหล่านั้น พวกมันเข้าไปหาสัตว์ที่สวยามกว่า
นำคูน่าชมกว่า นำเลื่อมใสกว่า และนำเกรงขามมากกว่าสัตว์ทุกคนแล้ว จึงแจ้งเรื่องนี้ว่า ข้าแต่สัตว์
ผู้เจริญ มาเถิดพ่อ ขอพองจว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าวได้โดยชอบ จงติเตียนผู้ที่ควรติเตียนได้โดยชอบ
จงจับไล่ผู้ที่ควรจับไล่ได้โดยชอบเถิด ส่วนพวกข้าพเจ้าจักแบ่งส่วนข้าวสาทิให้แก่พ่อ

ดูกรวาเสฏฐะและภารทวาชะ สัตว์ผู้นั้นแลรับคำของสัตว์เหล่านั้นแล้ว จึงว่ากล่าวผู้ที่ควร
ว่ากล่าวได้โดยชอบ ติเตียนผู้ที่ควรติเตียนได้โดยชอบ จับไล่ผู้ที่ควรจับไล่ได้โดยชอบ ส่วนสัตว์
เหล่านั้นก็แบ่งส่วนข้าวสาทิให้แก่สัตว์ที่เป็นหัวหน้านั้นๆ

[63] ดูกรวาเสฏฐะและภารทวาชะ เพราะเหตุผู้ที่เป็นหัวหน้าอันมหาชนสมมติ ดังนี้แล
อีกขระว่า มหาชนสมมติ จึงอุบัติขึ้นเป็นอันดับแรก เพราะเหตุผู้ที่เป็นหัวหน้า เป็นใหญ่ยิ่งแห่งเขต
ทั้งหลาย ดังนี้แล อีกขระว่ากษัตริย์ กษัตริย์ จึงอุบัติขึ้นเป็นอันดับที่สอง เพราะเหตุผู้ที่เป็นหัวหน้ายัง
ชนเหล่าอื่นให้สุใจได้โดยธรรม ดังนี้แล อีกขระว่า ราชา ราชา จึงอุบัติขึ้นเป็นอันดับที่สาม

ดูกรวาเสฏฐะและภารทวาชะ ด้วยประการดังนี้แล การบังเกิดขึ้น แห่งพวกกษัตริย์นั้น
มีขึ้นได้ เพราะอีกขระที่รู้จักกันว่าเป็นของดี เป็นของโบราณ อย่างนี้แล เรื่องของสัตว์เหล่านั้น
จะต่างกันหรือเหมือนกัน จะไม่ต่างกันหรือไม่เหมือนกัน ก็ด้วยธรรมเท่านั้น ไม่ใช่ช่นออกไปจากธรรม

ดูกรวาเสฏฐะและภารทวาชะ ความจริง ธรรมเท่านั้น เป็นของประเสริฐสุดในประชุมชน
ทั้งในเวลาให้เห็นอยู่ ทั้งในเวลาภายหลังๆ

[64] ดูกรวาเสฏฐะและภารทวาชะ ครั้งนั้นแล สัตว์บางจำพวกได้มีความคิดขึ้นอย่างนี้ว่า
พ่อเอ๋ย การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้จักปรากฏ การติเตียนจักปรากฏ การกล่าวเท็จจักปรากฏ
การถือท่อนไม้จักปรากฏ การจับไล่ จักปรากฏ ในเพราะบาปกรรมเหล่าใด บาปกรรมเหล่านั้นเกิด
ปรากฏแล้วในสัตว์ทั้งหลาย อย่างกระนั้นเลย พวกเราควรไปลอยอกุศลธรรมที่ชั่วช้ากันเถิด
สัตว์เหล่านั้นพวกมันลอยอกุศลธรรมที่ชั่วช้าแล้ว

ดูกรวาเสฏฐะและภารทวาชะ เพราะเหตุที่สัตว์เหล่านั้นพวกมันลอยอกุศลธรรมที่ชั่วช้าอยู่
ดังนี้แล อีกขระว่า พวกพราหมณ์ ๆ จึงอุบัติขึ้นเป็นอันดับแรก พราหมณ์เหล่านั้นพวกมันสร้าง
กระท่อมซึ่งมุงและบังด้วยใบไม้ในราวป่า เฟ่งอยู่ในกระท่อมซึ่งมุงและบังด้วยใบไม้ พวกเขา
ไม่มีการหุงต้ม และไม่มีการดำข้าวเวลาเย็น เวลาเช้า ก็พากันเที่ยวแสวงหา อาหารตามคามนิคมและ
ราชธานี เพื่อบริโภคในเวลาเย็นเวลาเช้า เขาเหล่านั้น ครั้นได้อาหารแล้ว จึงพากันกลับไปเฟ่งอยู่ใน
กระท่อมซึ่งมุงและบังด้วยใบไม้ในราวป่าอีก คนทั้งหลายเห็นพฤติกรรมของพวกพราหมณ์นั้นแล้ว
พากันพูดอย่างนี้ว่าพ่อเอ๋ย สัตว์พวกนี้แลพากันมาสร้างกระท่อมซึ่งมุงและบังด้วยใบไม้ในราวป่า

แล้วฟังอยู่ในกระท่อมซึ่งมุงและบังด้วยใบไม้ ไม่มีการหุงต้ม ไม่มีการดำข้าว เวลาเย็นเวลาเช้า ก็พากันเที่ยวแสวงหาอาหารตามคามนิคมและราชธานี เพื่อบริโภคในเวลาเย็นเวลาเช้า เขาเหล่านั้น ครั้นได้อาหารแล้วจึงพากันกลับไปฟังอยู่ในกระท่อมซึ่งมุงและบังด้วยใบไม้ในราวป่าอีกๆ

ดูกรวาเสฏฐะและภารทวาชะ เพราะเหตุนี้แล อักขระว่า พวกเจริญมาน ดังนี้ จึงอุบัติขึ้นเป็นอันดับที่สอง บรรดาสัตว์เหล่านั้นแล สัตว์บางพวกเมื่อไม่อาจสำเร็จมานได้ ที่กระท่อมซึ่งมุงและบังด้วยใบไม้ในราวป่า จึงเที่ยวไปยังคามและนิคมที่ใกล้เคียงแล้วก็จัดทำพระคัมภีร์มาอยู่ คนทั้งหลายเห็นพฤติกรรมของพวกพราหมณ์นั้นแล้ว จึงพูดอย่างนี้ว่า พ่อเอ๋ย ก็สัตว์เหล่านี้ไม่อาจสำเร็จมานได้ที่กระท่อมซึ่งมุงและบังด้วยใบไม้ในทวาชะราวป่า เที่ยวไปยังบ้านและนิคมที่ใกล้เคียง จัดทำพระคัมภีร์ไปอยู่

ดูกรวาเสฏฐะและภารทวาชะ บัดนี้พวกชนเหล่านี้ไม่ฟังอยู่ บัดนี้ พวกชนเหล่านี้ไม่ฟังอยู่ ดังนี้แล อักขระว่า อชฌายิกา อชฌายิกา จึงอุบัติขึ้นเป็นอันดับที่สาม

ดูกรวาเสฏฐะและภารทวาชะ ก็สมัยนั้นการทรงจำ การสอน การบอกมนต์ ถูกสมมติว่า เลว มาในบัดนี้ สมมติว่าประเสริฐ ด้วยประการดังกล่าวมานี้แล การอุบัติขึ้นแห่งพวกพราหมณ์ นั้น มีขึ้นได้ เพราะอักขระที่รู้กันว่าเป็นของดีเป็นของโบราณอย่างนี้แล เรื่องของสัตว์เหล่านั้นจะต่างกัน หรือเหมือนกันจะไม่ต่างกันหรือไม่เหมือนกัน ก็ด้วยกรรมเท่านั้น ไม่ใช่หนีออกไปจากกรรม

ดูกรวาเสฏฐะและภารทวาชะ ความจริงกรรมเท่านั้นเป็นของประเสริฐสุดในประชุมชน ทั้งในเวลาที่จะเห็นอยู่ ทั้งในเวลาภายหลังๆ

[65] ดูกรวาเสฏฐะและภารทวาชะ บรรดาสัตว์เหล่านั้นแล สัตว์บางจำพวกยึดมั่น เมถุนธรรม แล้วประกอบการทำงานเป็นแผนกๆ เพราะเหตุที่สัตว์เหล่านั้นยึดมั่นเมถุนธรรม แล้วประกอบการทำงานเป็นแผนกๆ นั้นแล อักขระว่า เวสุสา เวสุสา ดังนี้ จึงอุบัติขึ้น

ดูกรวาเสฏฐะและภารทวาชะ ด้วยประการดังที่กล่าวมานี้ การอุบัติขึ้นแห่งพวกแพศย์นั้น มีขึ้นได้เพราะอักขระที่รู้กันว่าเป็นของดี เป็นของโบราณอย่างนี้แล เรื่องของสัตว์เหล่านั้นจะต่างกัน หรือเหมือนกัน จะไม่ต่างกันหรือไม่เหมือนกัน ก็ด้วยกรรมเท่านั้น ไม่ใช่หนีออกไปจากกรรม ฯลฯ

ดูกรวาเสฏฐะและภารทวาชะ ด้วยประการดังที่กล่าวมานี้แล การอุบัติขึ้นแห่งพวกศูทร นั้นมีขึ้นได้ เพราะอักขระที่รู้กันว่าเป็นของดี เป็นของโบราณอย่างนี้แล เรื่องของสัตว์เหล่านั้นจะต่างกันหรือเหมือนกัน จะไม่ต่างกันหรือไม่เหมือนกัน ก็ด้วยกรรมเท่านั้น ไม่ใช่หนีออกไปจากกรรม

ดูกรวาเสฏฐะและภารทวาชะ ความจริงกรรมเท่านั้นเป็นของประเสริฐสุดในประชุมชน ทั้งในเวลาที่จะเห็นอยู่ ทั้งในเวลาภายหลังๆ

[66] ดูกรวาเสฏฐะและภารทวาชะ มีสมัยอยู่ที่กษัตริย์บ้าง พราหมณ์บ้าง แพศย์บ้าง ศูทร บ้าง ตำนานกรรมของตน จึงได้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ด้วยประสงค์ว่า เราจักเป็นสมณะ

ดูกรรมเสฏฐะและภารทวาชะ พวกสมณะจะเกิดมีขึ้นได้ จากวรรณะทั้งสี่ นี้แล เรื่องของสัตว์เหล่านั้นจะต่างกันหรือเหมือนกัน จะไม่ต่างกันหรือไม่เหมือนกัน ก็ด้วยกรรมเท่านั้น ไม่ใช่หนีออกไปจากกรรม ความจริงกรรมเท่านั้นเป็นของประเสริฐที่สุดในประชุมชน ทั้งในเวลาที่จะเห็นอยู่ทั้งในเวลาภายหลัง

[67] ดูกรรมเสฏฐะและภารทวาชะ กษัตริย์ก็ดี ... พรหมณ์ก็ดี ... แพศย์ก็ดี ... ศูทรก็ดี ... สมณะก็ดี ... ประพฤติกายทุจริต วิจิทุจริต มโนทุจริต เป็นมิจฉาทิฐิ ยึดถือการกระทำด้วยอำนาจมิจฉาทิฐิ เพราะยึดถือการกระทำด้วยอำนาจมิจฉาทิฐิ เป็นเหตุ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตกย่อมเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก ทั้งสิ้น

[68] ดูกรรมเสฏฐะและภารทวาชะ กษัตริย์ก็ดี ... พรหมณ์ก็ดี ... แพศย์ก็ดี ... ศูทรก็ดี ... สมณะก็ดี ... ประพฤติกายสุจริต วิจิสุจริต มโนสุจริต เป็นสัมมาทิฐิ ยึดถือการกระทำด้วยอำนาจสัมมาทิฐิ เพราะยึดถือการกระทำด้วยอำนาจสัมมาทิฐิ เป็นเหตุ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตกย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์

[69] ดูกรรมเสฏฐะและภารทวาชะ กษัตริย์ก็ดี ... พรหมณ์ก็ดี ... แพศย์ก็ดี ... ศูทรก็ดี ... สมณะก็ดี ... มีปรกตกรรมทั้งสอง [คือสุจริตและทุจริต] ด้วยกาย มีปรกตกรรมทั้งสองด้วยวาจา มีปรกตกรรมทั้งสองด้วยใจ มีความเห็นปนกัน ยึดถือการกระทำด้วยอำนาจความเห็นปนกัน เพราะยึดถือการกระทำด้วยอำนาจความเห็นปนกันเป็นเหตุ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ย่อมเสวยสุขบ้าง ทุกข์บ้าง

[70] ดูกรรมเสฏฐะและภารทวาชะ กษัตริย์ก็ดี ... พรหมณ์ก็ดี ... แพศย์ก็ดี ... ศูทรก็ดี ... สำรวมกาย สำรวมวาจา สำรวมใจ อาศัยการเจริญโพธิปักขิยธรรมทั้ง 37 แล้ว ย่อมปรินิพพานในปัจจุบันนี้ทีเดียว

[71] ดูกรรมเสฏฐะและภารทวาชะ ก็บรรดาวรรณะทั้งสี่นี้ วรรณะใด เป็นภิกษุ สิ้นอาสวะแล้ว มีพรหมจรรย์อยู่จบแล้ว มีกิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ววางภาระเสียได้แล้ว ลุถึงประโยชน์ของตนแล้ว หมดเครื่องเกาะเกี่ยวในภพแล้ว หลุดพ้นแล้ว เพราะรู้โดยชอบ วรรณะนั้นปรากฏว่า เป็นผู้เลิศกว่าคนทั้งหลาย โดยธรรมแท้จริง มีหนีออกไปจากกรรมเลย

ดูกรรมเสฏฐะและภารทวาชะ ความจริงกรรมเท่านั้นเป็นของประเสริฐที่สุดในประชุมชน ทั้งในเวลาเห็นอยู่ ทั้งในเวลาภายหลัง

พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงการฝึกศีลธรรมจะทำให้เกิดทุกข์ภัย มิโรคมกและอายุสั้น การปฏิบัติศีลธรรมจะทำให้เกิดความผาสุก แข็งแรงและอายุยืน ใน “จักกวัตติสูตร” ดังนี้ “ดูกรภิกษุทั้งหลาย ... เมื่อความขัดสนถึงความแพร่หลาย อทินนาทานก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่ออทินนาทาน

ถึงความแพร่หลาย ศัสตราก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อศัสตราถึงความแพร่หลาย ปาณาติบาตก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อปาณาติบาตถึงความแพร่หลาย มุสาวาทก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อมุสาวาทถึงความแพร่หลาย แม้อายุของสัตว์เหล่านั้นก็เสื่อมถอย แม้วรรณะก็เสื่อมถอย เมื่อพวกเขาเสื่อมถอยจากอายุบ้าง เสื่อมถอยจากวรรณะบ้าง บุตรของมนุษย์ที่มีอายุ 80,000 ปี ก็มีอายุถอยลง เหลือ 40,000 ปี คูกริกษุทั้งหลายในเมื่อมนุษย์มีอายุ 40,000 ปี บุรุษคนหนึ่งขโมยเอาทรัพย์ของคนอื่นไป เขาช่วยกันจับบุรุษนั้นได้แล้ว จึงแสดงแก่พระราชผู้กษัตริย์ ซึ่งได้มูรธาภิเษกพร้อมด้วยกราบทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า บุรุษผู้นี้ขโมยเอาทรัพย์ของคนอื่นไป คูกริกษุทั้งหลาย เมื่อเขาพากันกราบทูลอย่างนี้แล้ว ท้าวเธอจึงตรัสค้ำนี้แก่บุรุษนั้นว่า พ่อบุรุษ ได้ยินว่า เธอขโมยเอาทรัพย์ของคนอื่นไปจริงหรือ บุรุษนั้นได้กราบทูลคำเท็จทั้งรู้อยู่ว่า ไม่จริงเลยพระพุทธเจ้าข้าฯ” (ที.ปา.11/42)

“คูกริกษุทั้งหลาย ด้วยประการดังพรรณนามานี้ ... ความขัดสนก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อความขัดสนถึงความแพร่หลาย อทินนาทานก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่ออทินนาทานถึงความแพร่หลาย ศัสตราก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อศัสตราถึงความแพร่หลาย ปาณาติบาตก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อปาณาติบาตถึงความแพร่หลาย มุสาวาทก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อมุสาวาทถึงความแพร่หลาย แม้อายุของสัตว์เหล่านั้นก็เสื่อมถอย แม้วรรณะก็เสื่อมถอย เมื่อพวกเขาเสื่อมถอยจากอายุบ้าง เสื่อมถอยจากวรรณะบ้าง บุตรของมนุษย์ที่มีอายุ 40,000 ปี ก็มีอายุ 20,000 ปีฯ คูกริกษุทั้งหลาย ในเมื่อมนุษย์มีอายุ 20,000 ปี บุรุษคนหนึ่งขโมยเอาทรัพย์ของคนอื่นไป บุรุษอีกคนหนึ่งจึงกราบทูลแก่พระราชผู้กษัตริย์ ซึ่งได้มูรธาภิเษก เป็นการต่อเสียดว่า พระพุทธเจ้าข้าบุรุษชื่อนี้ขโมยเอาทรัพย์ของคนอื่นไปฯ” (ที.ปา.11/43)

“คูกริกษุทั้งหลาย ด้วยประการดังพรรณนามานี้ ... ความขัดสนก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อความขัดสนถึงความแพร่หลาย ปิสุนาวาจาก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อปิสุนาวาจาถึงความแพร่หลาย แม้อายุของสัตว์เหล่านั้นก็เสื่อมถอย แม้วรรณะก็เสื่อมถอย เมื่อพวกเขาเสื่อมถอยจากอายุบ้าง เสื่อมถอยจากวรรณะบ้าง บุตรของมนุษย์ที่มีอายุ 20,000 ปี ก็มีอายุถอยลงเหลือ 10,000 ปีฯ คูกริกษุทั้งหลาย ในเมื่อมนุษย์มีอายุ 10,000 ปี สัตว์บางพวกมีวรรณะดี สัตว์บางพวกมีวรรณะไม่ดี ในสัตว์ทั้งสองพวกนั้น สัตว์พวกที่มีวรรณะไม่ดีก็เฟื่องเลี้ยงสัตว์พวกที่มีวรรณะดี ถึงความประพฤติล่วงในภรรยาของคนอื่นฯ” (ที.ปา.11/44)

“คูกริกษุทั้งหลาย ... ความขัดสนก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อความขัดสนถึงความแพร่หลาย อทินนาทานก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่ออทินนาทานถึงความแพร่หลาย กามสุมิฉฉาจารก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อกามสุมิฉฉาจารถึงความแพร่หลาย แม้อายุของสัตว์เหล่านั้นก็เสื่อมถอย แม้วรรณะก็เสื่อมถอย เมื่อพวกเขาเสื่อมถอยจากอายุบ้าง เสื่อมถอยจากวรรณะบ้าง บุตรของมนุษย์ที่มีอายุ 10,000 ปี ก็มีอายุถอยลงเหลือ 5,000 ปีฯ คูกริกษุทั้งหลาย ในเมื่อมนุษย์มีอายุ 5,000 ปี

ธรรม 2 ประการคือพรุสวาจาและสัมผัปลาปะก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อธรรม 2 ประการถึงความ
 แพร่หลาย แม้อายุของสัตว์เหล่านั้นก็เสื่อมถอย แม้วรรณะก็เสื่อมถอย เมื่อพวกเขาเสื่อมถอยจาก
 อายุบ้าง เสื่อมถอยจากวรรณะบ้าง บุตรของมนุษย์ที่มีอายุ 5,000 ปี บางพวกมีอายุ 2,500 ปี บางพวก
 มีอายุ 2,000 ปีฯ คูกรภิกษุทั้งหลาย ในเมื่อมนุษย์มีอายุ 2,500 ปี อภิชฌาและพยาบาท ก็ได้ถึงความ
 แพร่หลาย เมื่ออภิชฌาและพยาบาทถึงความแพร่หลาย แม้อายุของสัตว์เหล่านั้นก็เสื่อมถอย
 แม้วรรณะก็เสื่อมถอย เมื่อพวกเขาเสื่อมถอยจากอายุบ้าง เสื่อมถอยจากวรรณะบ้าง บุตรของมนุษย์ที่
 มีอายุ 2,500 ปี ก็มีอายุถอยลงเหลือ 1,000 ปีฯ คูกรภิกษุทั้งหลายในเมื่อมนุษย์มีอายุ 1,000 ปี
 มิจฉาทิฐิก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อมิจฉาทิฐิถึงความแพร่หลาย แม้อายุของสัตว์เหล่านั้นก็
 เสื่อมถอย แม้วรรณะก็เสื่อมถอย เมื่อพวกเขาเสื่อมถอยจากอายุบ้าง เสื่อมถอยจากวรรณะบ้าง
 บุตรของมนุษย์ที่มีอายุ 1,000 ปี ก็มีอายุถอยลงเหลือ 500 ปีฯ คูกรภิกษุทั้งหลาย ในเมื่อมนุษย์มีอายุ
 500 ปี ธรรม 3 ประการคือ อธรรมราคะ วิสมโลก มิจฉาธรรม ก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อธรรม
 3 ประการถึงความแพร่หลาย แม้อายุของสัตว์เหล่านั้นก็เสื่อมถอย แม้วรรณะก็เสื่อมถอย เมื่อพวก
 เขาเสื่อมถอยจากอายุบ้าง เสื่อมถอยจากวรรณะบ้าง บุตรของมนุษย์ที่มีอายุ 500 ปี บางพวกมีอายุ
 250 ปี บางพวกมีอายุ 200 ปีฯ คูกรภิกษุทั้งหลาย ในเมื่อมนุษย์มีอายุ 250 ปี ธรรมเหล่านี้คือ ความไม่
 ปฏิบัติชอบในมารดา ความไม่ปฏิบัติชอบในบิดา ความไม่ปฏิบัติชอบในสมณะ ความไม่ปฏิบัติ
 ชอบในพราหมณ์ ความไม่อ่อนน้อมต่อท่านผู้ใหญ่ในตระกูล ก็ได้ถึงความแพร่หลายฯ ... ความขัด
 สนก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อความขัดสนถึงความแพร่หลาย อทินนาทานก็ได้ถึงความ
 แพร่หลาย เมื่ออทินนาทานถึงความแพร่หลาย ศัสตราก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อศัสตราถึงความ
 แพร่หลาย ปาณาติบาตถึงความแพร่หลาย เมื่อปาณาติบาตถึงความแพร่หลาย มุสาวาทก็ได้ถึงความ
 แพร่หลาย เมื่อมุสาวาทถึงความแพร่หลาย ปิสุณาวาจาก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อปิสุณาวาจาถึง
 ความแพร่หลาย กามเมสุมิฉาจารก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อกามเมสุมิฉาจารถึงความแพร่หลาย
 ธรรม 2 ประการคือ พรุสวาจา และ สัมผัปลาปะก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อธรรม 2 ประการถึง
 ความแพร่หลาย อภิชฌาและพยาบาทก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่ออภิชฌาและพยาบาทถึงความ
 แพร่หลาย มิจฉาทิฐิก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อมิจฉาทิฐิถึงความแพร่หลาย ธรรม 3 ประการคือ
 อธรรมราคะ วิสมโลก มิจฉาธรรม ก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อธรรม 3 ประการถึงความแพร่หลาย
 ธรรมเหล่านี้คือ ความไม่ปฏิบัติชอบในมารดา ความไม่ปฏิบัติชอบในบิดา ความไม่ปฏิบัติชอบใน
 สมณะ ความไม่ปฏิบัติชอบในพราหมณ์ ความไม่อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูล ก็ได้ถึงความ
 แพร่หลาย เมื่อธรรมเหล่านี้ถึงความแพร่หลาย แม้อายุของสัตว์เหล่านั้นก็เสื่อมถอย แม้วรรณะก็
 เสื่อมถอย เมื่อสัตว์เหล่านั้นเสื่อมถอยจากอายุบ้าง เสื่อมถอยจากวรรณะบ้าง บุตรของมนุษย์ที่มีอายุ
 250 ปี ก็มีอายุถอยลงเหลือ 100 ปีฯ” (ที.ปา.11/45)

“คุณกริกษุทั้งหลาย จักมีสมัยที่มนุษย์เหล่านี้มีบุตรอายุ 10 ปี ในเมื่อมนุษย์มีอายุ 10 ปี เด็กหญิงมีอายุ 5 ปี จักสมควรมีสามีได้ คุณกริกษุทั้งหลาย ในเมื่อมนุษย์มีอายุ 10 ปี รสเหล่านี้คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย และเกลือ จักอันตรายกันไปสิ้น คุณกริกษุทั้งหลายในเมื่อมนุษย์มีอายุ 10 ปี หล้ากับแก๊กักเป็นอาหารอย่างดี ... คุณกริกษุทั้งหลาย ในเมื่อมนุษย์มีอายุ 10 ปี กุศลกรรมบถ 10 จักอันตรายกันไปหมดสิ้น อกุศลกรรมบถ 10 จักรุ่งเรืองเหลือเกิน คุณกริกษุทั้งหลาย ในเมื่อมนุษย์มีอายุ 10 ปี แม่แต่ชื่อว่ากุศลก็จักไม่มี และคนทำกุศลจักมีแต่ไหน ... คุณกริกษุทั้งหลาย ในเมื่อมนุษย์มีอายุ 10 ปี เขาจักไม่มีจิตคิดเคารพยำเกรงว่านี่แม่ นี่น้ำ นี่พ่อ นี่อา นี่ป้า นี่ภรรยาของอาจารย์ หรือว่านี่ภรรยาของท่านที่เคารพทั้งหลาย สัตว์โลกจักถึงความสมสู่ปะปนกันหมด เปรียบเหมือน แพะ ไก่ สุนัขบ้าน สุนัขจิ้งจอก ฉะนั้น คุณกริกษุทั้งหลาย ในเมื่อมนุษย์มีอายุ 10 ปี สัตว์เหล่านั้นต่างก็จักเกิดความอาฆาต ความพยาบาทความคิดร้ายความคิดจะฆ่าอย่างแรงกล้าในกันและกัน มารดากับบุตรก็ดี บุตรกับมารดาก็ดี บิดากับบุตรก็ดี บุตรกับบิดาก็ดี พี่ชายกับน้องหญิงก็ดี น้องหญิงกับพี่ชายก็ดี จักเกิดความอาฆาต ความพยาบาท ความคิดร้าย ความคิดจะฆ่าอย่างแรงกล้า นายพรานเนื้อเห็นเนื้อเข้าเกิดความอาฆาต ความพยาบาท ความคิดร้าย ความคิดจะฆ่า อย่างแรงกล้า ฉันท ไฉนนั้นเหมือนกันฯ” (ที.ปา.11/46)

“คุณกริกษุทั้งหลาย ในเมื่อมนุษย์มีอายุ 10 ปี จักมีสัตว์อันตรายกับสิ้น 7 วัน มนุษย์เหล่านั้นจักกลับได้ความสำคัญกันเองว่าเป็นเนื้อ ศัสตราทั้งหลายอันคมจักปรากฏมีในมือของพวกเขา พวกเขาจะฆ่ากันเองด้วยศัสตราอันคมนั้น โดยสำคัญว่า นี่เนื้อ คุณกริกษุทั้งหลาย ครั้งนั้น สัตว์เหล่านั้นบางพวกมีความคิดอย่างนี้ว่า พวกเราอย่าฆ่าใคร ๆ และใคร ๆ ก็อย่าฆ่าเรา อย่างกระนั้นเลย เราควรเข้าไปตามป่าหญ้าสุมทุมป่าไม้ ระหว่างเกาะ หรือชอกเขา มีรากไม้และผลไม้ในป่าเป็นอาหารเลี้ยงชีวิตอยู่ เขาพากันเข้าไปตามป่าหญ้าสุมทุมป่าไม้ ระหว่างเกาะหรือชอกเขา มีรากไม้และผลไม้ในป่าเป็นอาหารเลี้ยงชีวิตอยู่ตลอด 7 วัน เมื่อล่วง 7 วันไป เขาพากันออกจากป่าหญ้าสุมทุมป่าไม้ ระหว่างเกาะ ชอกเขา แล้วต่างสวมกอดกันและกัน จักจับร้องดีใจอย่างเหลือเกินในที่ประชุมว่า สัตว์ผู้เจริญ เราพบเห็นกันแล้ว ท่านยังมีชีวิตอยู่หรือ ๆฯ คุณกริกษุทั้งหลาย ลำดับนั้น สัตว์เหล่านั้นจักมีความคิดอย่างนี้ว่า เราถึงความสิ้นญาติอย่างใหญ่เห็นปานนี้ เหตุเพราะสมათานุสเถระที่เป็นอกุศล อย่างกระนั้นเลยเราควรทำกุศล ควรทำกุศลอะไร เราควรงดเว้นปาณาติบาต ควรสมათานุสเถระธรรมนี้แล้วประพฤติ เขาจักงดเว้นจากปาณาติบาตจักสมათานุสเถระธรรมนี้ แล้วประพฤติเพราะเหตุที่สมათานุสเถระธรรม เขาจักเจริญด้วยอายุบ้าง จักเจริญด้วยวรรณะบ้าง เมื่อเขาเจริญด้วยอายุบ้าง เจริญด้วยวรรณะบ้าง บุตรของมนุษย์ทั้งหลายที่มีอายุ 10 ปี จักมีอายุเจริญขึ้นถึง 20 ปีฯ คุณกริกษุทั้งหลาย ลำดับนั้นสัตว์เหล่านั้นจักมีความคิดอย่างนี้ว่า เราเจริญด้วยอายุบ้าง เจริญด้วยวรรณะบ้าง เพราะเหตุที่สมათานุสเถระธรรม อย่างกระนั้นเลย เราควรทำกุศลยิ่ง ๆ ขึ้นไป ควรทำกุศลอะไร เราควร

งดเว้นจากอทินนาทาน งดเว้นจากกาเมศุมิฉนชาจร งดเว้นจากปิสุณาวาจา งดเว้นจาก
 ผรุสวาจา งดเว้นจากสัมผัปปลาปะ งดเว้นจากอภิชฌา งดเว้นจากพยาบาท งดเว้นจากมิฉนชาติฐิ งดเว้น
 ธรรม 3 ประการ คือ อธรรมราคะ วิสมโลก มิฉนชาจรมม อย่ำกระนั้นเลย เราควรปฏิบัติชอบใน
 มารดา ควรปฏิบัติชอบในบิดา ควรปฏิบัติชอบในสมณะ ควรปฏิบัติชอบในพรหมณ์ ควรประพฤติ
 อ่อนน้อมต่อท่านผู้ใหญ่ในตระกูล ควรสมทานกุศลธรรมนี้แล้วประพฤติ เขาเหล่านั้นจักปฏิบัติ
 ชอบในมารดา ปฏิบัติชอบในบิดา ปฏิบัติชอบในสมณะ ปฏิบัติชอบในพรหมณ์ ประพฤติ
 อ่อนน้อมต่อท่านผู้ใหญ่ในตระกูล จักสมทานกุศลธรรมนี้แล้วประพฤติ เพราะเหตุที่สมทานกุศล
 ธรรมเหล่านั้นเขาเหล่านั้นจักเจริญด้วยอายุบ้าง จักเจริญด้วยวรรณะบ้าง เมื่อเขาเหล่านั้นเจริญด้วย
 อายุบ้าง เจริญด้วยวรรณะบ้าง บุตรของคนผู้มีอายุ 20 ปี จักมีอายุเจริญขึ้นถึง 40 ปี บุตรของคนผู้มี
 อายุ 40 ปี จักมีอายุเจริญขึ้นถึง 80 ปี บุตรของคนผู้มีอายุ 80 ปี จักมีอายุเจริญขึ้นถึง 160 ปี บุตรของ
 คนผู้มีอายุ 160 ปี จักมีอายุเจริญขึ้นถึง 320 ปี บุตรของคนผู้มีอายุ 320 ปี จักมีอายุเจริญขึ้นถึง 640 ปี
 บุตรของคนผู้มีอายุ 640 ปี จักมีอายุเจริญขึ้นถึง 2,000 ปี บุตรของคนผู้มีอายุ 2,000 ปี จักมีอายุเจริญ
 ขึ้นถึง 4,000 ปี บุตรของคนผู้มีอายุ 4,000 ปี จักมีอายุเจริญขึ้นถึง 8,000 ปี บุตรของคนผู้มีอายุ 8,000 ปี
 จักมีอายุเจริญขึ้นถึง 20,000 ปี บุตรของคนผู้มีอายุ 20,000 ปี จักมีอายุเจริญขึ้นถึง 40,000 ปี บุตรของ
 คนผู้มีอายุ 40,000 ปี จักมีอายุเจริญขึ้นถึง 80,000 ปีฯ” (ที.ปา.11/47)

“ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในเมื่อมนุษย์มีอายุ 80,000 ปี เด็กหญิงมีอายุ 500 ปี จึงจักสมควรมี
 สามีได้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในเมื่อมนุษย์มีอายุ 80,000 ปี จักเกิดมีอาพาธ 3 อย่าง คือ ความอยากกิน 1
 ความไม่อยากกิน 1 ความแก่ 1 ...” (ที.ปา.11/48)

ประวัติศาสตร์การแพทย์และสุขภาพของประเทศไทย

หมอชีวกโกมารภัจจ์ สูดยอดหมออัจฉริยะ

จากคำกล่าวของหมอชีวกโกมารภัจจ์ ที่ทำให้ท่านสำเร็จศิลปการแพทย์ภายในเวลา 7 ปี
 คือ “ไม่เห็นสิ่งใดเลยที่ไม่เป็นยา ซึ่งทำให้อาจารย์ของท่านได้กล่าวแสดงความยินดีว่า “ดีมากชีวก
 บัดนี้เข้าศึกษาสำเร็จแล้ว มีความรู้มากพอที่จะเป็นหมอรักษาคนป่วยได้” (ธรรมทศน์สมาคม. 2558 :
 10-11) ซึ่งตรงกับหลักของการแพทย์วิถีพุทธ ที่สามารถนำทุกอย่างมาใช้ในการบำบัดรักษาอาการ
 เจ็บป่วยด้วย ทั้งวัตถุดิบธรรมชาติที่มีสารพิษสารเคมีตกค้างน้อยที่สุดเพื่อดูแลสุขภาพทางกาย และ
 พุทธธรรมเพื่อล้างกิเลสในจิตวิญญาณที่เป็นสาเหตุที่แท้จริงของการเจ็บป่วย โดยจะใช้สิ่งที่ประหยัด
 เรียบง่าย ใกล้เคียง ใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นเป็นหลัก ได้ผลเร็ว มีประสิทธิภาพสูง พึ่งตนเองได้ และ
 ประยุกต์เข้ากับวิถีชีวิตได้อย่างมั่นคง (ใจเพชร กล้าจน. 2556 : 14-15)

หมอชีวกเป็นหมอที่มีชื่อเสียงร่ำลือว่ามีฝีมือการรักษายอดเยี่ยมอย่างมาก ซึ่งท่านยังเป็นหมอหลวงประจำพระเจ้าพิมพิสารรวมถึงฝ่ายในและพระพุทธเจ้ารวมถึงพระภิกษุสงฆ์ โดยครั้งหนึ่งท่านได้ถวายการรักษาพระพุทธเจ้าด้วยวิธีระบายออกเนื่องจากทรงมีพระวรกายหมักหมมด้วยสิ่งอันเป็นโทษจึงทรงต้องการจะเสวยพระโอสถประจุ (ยาถ่าย) หมอชีวกจึงถวายกำนอบล (บัวสาย) 3 กำน ที่อบด้วยยาต่าง ๆ โดยให้พระองค์ทรงสูดดมซึ่ง 1 กำน จะทำให้พระองค์ทรงถ่ายถึง 10 ครั้ง รวมเป็น 30 ครั้ง แต่เพราะพระวรกายของพระผู้มีพระภาคเจ้าหมักหมมด้วยสิ่งที่เป็นโทษจะทำให้พระองค์ทรงถ่ายเพียง 29 ครั้ง จึงควรรให้พระองค์ทรงसनาน (อาบน้ำชำระร่างกาย) ก็จะถ่ายอีก 1 ครั้ง จึงจะครบ 30 ครั้ง พอดี (ธรรมทศนัสมาคม. 2558 : 37-39) ซึ่งตรงกับหลักการถอนพิษที่สะสมจนทำให้เกิดอาการเจ็บป่วยไม่สบายต่าง ๆ ออกจากร่างกายของแพทย์วิถีพุทธ คือ การสวนล้างลำไส้ใหญ่ด้วยน้ำสมุนไพรที่ถูกต้อง เนื่องจากเป็นการกระตุ้นให้มีการขับถ่ายมากกว่าปกติ เพื่อนำของเสียที่เป็นกากอาหาร ของเหลวและก๊าซที่อยู่ในลำไส้ใหญ่ ออกมาทางทวารหนัก เช่นกัน (ใจเพชร กล้าจน. 2556 : 104-105)

ในกาลต่อมา มีหมอชีวกได้ขอพระพุทธเจ้า ทรงอนุญาตให้ภิกษุบริหารกายกับอบสมุนไพร เนื่องจากมีพวกทายก (ผู้ให้ที่เป็นชาย) กับทายิกา (ผู้ให้ที่เป็นหญิง) ในกรุงเวสาลีนครหลวงของแคว้นวัชชี มักถวายภัตตาหารแก่ภิกษุสงฆ์ด้วยอาหารอันประณีต (รสเลิศจัดปรุงอย่างสุดฝีมือ) ภิกษุทั้งหลายฉันอาหารอันประณีตเหล่านั้นบ่อย ๆ ทำให้มีร่างกายสังสมด้วยโทษภัยอาพาธ (เจ็บป่วย) มาก ซึ่งหมอชีวกเดินทางไปกระทำกิจที่กรุงเวสาลีเห็นภิกษุทั้งหลายมีร่างกายสังสมไปด้วยโทษและอาพาธกันจำนวนมากจึงคิดช่วยเหลือเพราะเลื่อมใสในภิกษุทั้งหลายท่านจึงขอให้ทรงอนุญาตที่จังหวัดกรม (สถานที่เดินไปมาโดยมีสติกำกับไม่ให้เกิดกิเลสครอบงำได้) และเรือนไฟ (เรือนอบสมุนไพรรักษาโรค) แก่ภิกษุทั้งหลายด้วยเถิด ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสกับภิกษุว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตที่จังหวัดกรมและเรือนไฟ” (ธรรมทศนัสมาคม. 2558 : 43-44) ซึ่งตรงกับหลักการถอนพิษที่สะสมจนทำให้เกิดอาการเจ็บป่วยไม่สบายต่าง ๆ ออกจากร่างกายของแพทย์วิถีพุทธ คือ การอบด้วยสมุนไพรที่ถูกต้องและการออกกำลังกาย กคจุดลมปราณ โยคะ และกายบริหารที่ถูกต้อง นอกจากนี้เป็นการถอนพิษออกจากร่างการแล้วยังได้ฝึกสมณะเพื่อเพิ่มความนิ่งในการมีสติล้างกิเลสด้วย (ใจเพชร กล้าจน. 2557 : 96-108)

จากเหตุการณ์ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ ชีวกัมพวันนั้นเอง หมอชีวกได้มีโอกาสเข้าเฝ้าทูลถามข้อสงสัยของตนเรื่องการฆ่าสัตว์แล้วอ้างว่าเพื่อนำมาถวายพระสมณโคดม ดังนั้นพระองค์จึงตรัสว่า “ดูก่อนชีวก เรากล่าวเนื้อสัตว์ไม่ควรเป็นของบริโภคน ด้วยเหตุ 3 ประการ คือ

1. เนื้อที่ตนเห็นว่าเขาจะจงฆ่าสัตว์ (ทิฏฐัง)
2. เนื้อที่ตนได้ยินว่าเขาจะจงฆ่าสัตว์ (สุตัง)
3. เนื้อที่ตนสงสัยรังเกียจว่าเขาจะจงฆ่าสัตว์ (ปริสังกิตัง)

และเรากล่าวว่า เนื้อสัตว์เป็นของควรบริโภค ด้วยเหตุ 3 ประการ คือ

1. เนื้อที่ตนไม่ได้เห็นว่าเขาจะจงฆ่าสัตว์ (อทิฏฐัง)
2. เนื้อที่ตนไม่ได้ยินว่าเขาจะจงฆ่าสัตว์ (อสุตัง)
3. เนื้อที่ตนไม่ได้สงสัยจริงเกี่ยวกับว่าเขาจะจงฆ่าสัตว์ (อปริสังกิตัง)”

ซึ่งพระองค์ทรงตรัสต่อว่า “ดูก่อนชีวก ภิกษุในธรรมวินัยนี้อาศัยบ้านหรือหมู่บ้านแห่งใดแห่งหนึ่งอยู่ ภิกษุจะมีใจประกอบด้วยเมตตา (คิดที่จะช่วยเขา) กรุณา (ลงมือช่วยเขา) มุทิตา (ยินดีที่ช่วยเขาให้ได้ดี) อุเบกขา (วางใจเป็นกลางเที่ยงธรรม) แผลไปตลอดทั้ง 4 ทิศ แผลไปตลอดโลกทั่วสัตว์ทุกเหล่าในที่มุกสถานด้วยใจอันประกอบด้วยเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา เต็มเปี่ยมหาประมาณมิได้ ไม่มีเวร ไม่มีกรรมเบียดเบียนอยู่” แต่เมื่อคบดี (ผู้มีฐานะ) หรือบุตรคบดีจะอังกาส (ถวายอาหาร) ภิกษุบิณฑบาตอันประณีต ภิกษุย่อมไม่มีความคิดว่า “ดีหนออังกาสเราด้วยอาหารประณีตเช่นนี้ต่อ ๆ ไปอีก” เนื่องจากภิกษุนั้นจะไม่กำหนด (ใคร่อยากในรูปเสียงกลิ่นรสสัมผัส) ไม่ยอมสยบ ไม่รับฉันทินบิณฑบาต จะมีปกติเห็นโทษมีปัญญาเครื่องถอนกิเลสตนบริโภคอยู่

พระองค์จึงตรัสถามว่า “ดูก่อนชีวก ท่านเข้าใจว่าอย่างไร ภิกษุนั้นยอมคิดเพื่อเบียดเบียนตนเพื่อเบียดเบียนผู้อื่น หรือเพื่อเบียดเบียนทั้ง 2 ฝ่าย บ้างหรือไม่” และทรงตรัสว่า “ท่านจงรู้เถิดว่าผู้ใดฆ่าสัตว์จะจงตถาคต (เป็นพระนามหนึ่งของพระพุทธเจ้า) หรือสาวกของตถาคต ผู้นั้นย่อมประสบ (การเกิดผล)บาปเป็นอันมากมิใช่บุญ (การชำระกิเลส) เลย ด้วยเหตุ 5 ประการนี้ คือ

1. ผู้นั้นกล่าวอย่างนี้ว่า ท่านทั้งหลายจงไปนำสัตว์ชื่อนั้นมา นี้ย่อมเกิดผลบาป มิใช่บุญเลย
2. สัตว์นั้นเมื่อถูกเขาผูกคอตมาได้รับทุกข์โศกเสียใจ นี้ย่อมเกิดผลบาปมาก มิใช่บุญเลย
3. ผู้นั้นกล่าวอย่างนี้ว่า ท่านทั้งหลายจงฆ่าสัตว์ตัวนี้ นี้ย่อมเกิดผลบาปมาก มิใช่บุญเลย
4. สัตว์นั้นเมื่อกำลัง โคนเขาฆ่าอยู่ ย่อมได้รับทุกข์โศกเสียใจ นี้ย่อมเกิดผลบาปมาก มิใช่บุญเลย

5. ผู้นั้นยอมกระทำให้ตถาคตและสาวกของตถาคตยินดีด้วยเนื้อสัตว์ที่ไม่สมควร (อกัปปิยะ) นี้ย่อมเกิดผลบาปมาก มิใช่บุญเลย” (ธรรมทศนัสมาคม. 2558 : 53-57)

ซึ่งตรงกับหลักการถอนพิษที่สะสมจนทำให้เกิดอาการเจ็บป่วยไม่สบายต่าง ๆ ออกจากร่างกายของแพทย์วิถีพุทธ คือ การรับประทานอาหารปรับสมดุลร่างกาย โดยแนะนำให้เพิ่มการรับประทานผักและผลไม้ที่ไม่หวานจัดรวมถึงโปรตีนจากถั่วเป็นหลัก แต่ในท่านที่ไม่สามารถงดเนื้อสัตว์ได้จริง ๆ ก็อนุโลมให้รับประทานปลากับไข่ได้ เพื่อหลีกเลี่ยงสารพิษสารเคมีที่อยู่ในเนื้อสัตว์ และวิบากบาปในการเบียดเบียนสัตว์ ที่เป็นสาเหตุสำคัญในการเจ็บป่วยและอาการไม่สบายต่าง ๆ (ใจเพชร กล้าจน. 2557 : 162-186)

เส้นทางประวัติศาสตร์สุขภาพประเทศไทย

สมัยกรุงสุโขทัย พ.ศ. 1792-1981 การแพทย์แผนโบราณของไทยได้มีการผสมผสานกับอายุรเวทของอินเดีย เนื่องจากอาณาจักรกัมพูชาที่รุ่งเรืองก่อนหน้าอาณาจักรสุโขทัยได้รับอิทธิพลจากศาสนาพราหมณ์-ฮินดู รวมไปถึงคติความเชื่อในพุทธศาสนานิกายมหายาน ดังปรากฏพระโภษัชยคุรุไวฑูรยประภาเป็นประธานในอโรคยาศาล ทำให้สันนิษฐานว่าอาณาจักรสุโขทัยคงรับเอาความรู้ในเรื่องการแพทย์ตามคติพราหมณ์ฮินดู เข้ามาผสมผสานกับความรู้เดิมในท้องถิ่น อีกทั้งไม่ปรากฏหลักฐานที่ชัดเจนว่าในสุโขทัยมีรูปแบบหรือวิธีการรักษาโรคโดยเฉพาะแต่อย่างใด จึงอนุมานว่าลักษณะการแพทย์การรักษาเป็นการใช้สมุนไพรวมไปถึงเวทมนต์คาถาสังสฤทธิอันเป็นความเชื่อดั้งเดิม (นภนาท อนุพงศ์พัฒน์ และคณะ. 2556 : 36)

ต่อมาสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช พ.ศ. 2199-พ.ศ. 2231 ค้นพบเอกสารรวบรวมตำรายาต่าง ๆ ที่หมอลหลวงได้ประกอบถวายสมเด็จพระนารายณ์มหาราช คือ ตำราพระโอสถพระนารายณ์ ซึ่งมีความสำคัญในฐานะที่เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์การแพทย์ของไทย ในสมัยอยุธยาตอนกลางซึ่งมีผู้นำมาวิเคราะห์ศึกษาต่ออีกมากมายหลายท่าน ทำให้ได้ทราบถึงแนวคิดและวิธีวิทยาของการแพทย์แผนไทยแต่เดิม ไม่ว่าจะเป็นแนวคิดในเรื่องร่างกายประกอบด้วยธาตุ 4 เรื่องที่มาของโรคแล้วใช้ยาเพื่อปรับธาตุ และเรื่องสมมุติฐานของโรคที่เกิดจากสมุฏฐาน 4 ประการขาดความสมดุล

ซึ่งสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริว่า ตำราแพทย์ต่าง ๆ ที่มีใช้กันมานั้น ได้สูญหายไปบ้าง คลาดเคลื่อนไปบ้างจึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ชำระสอบสวนตรวจทานคัมภีร์ต่าง ๆ รวบรวมและจัดทำขึ้น เรียกว่า ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง ประกอบด้วยคัมภีร์แพทย์ 10 คัมภีร์ ซึ่งนับเป็นตำราการแพทย์แผนไทยฉบับมาตรฐานฉบับแรกสุด โดยมีเนื้อหาครอบคลุมเรื่องโรค การรักษาโรค ยาที่ใช้ แนวคิดเรื่องการเจ็บป่วยของไทย (นภนาท อนุพงศ์พัฒน์ และคณะ. 2556 : 114)

ทำให้มีการเปิดโรงเรียนราชแพทยาลัยหลังจากได้รับอิทธิพลของการแพทย์แผนตะวันตก ซึ่งเรียนร่วมกับการแพทย์แผนไทยใน พ.ศ. 2450 แต่ได้ยุติการเรียนการสอนวิชาการแพทย์แผนโบราณของไทยใน พ.ศ. 2458 โดยมีการให้เหตุผลว่า “การเรียนวิชาแพทย์แผนโบราณกับแผนตะวันตกไม่สอดคล้องกัน ทำให้นักเรียนสับสนและยาไทยที่นำมาใช้ก็เป็นยาส่วนตัวของแพทย์ผู้ใช้ โดยมักปิดบังหวงวิชา เครื่องยาสมุนไพรมีหลายชนิดอีกทั้งร้านขายยาไทยก็น้อยลงทุกทีจนหายาก” (นภนาท อนุพงศ์พัฒน์ และคณะ. 2556 : 208)